

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه تربیت معلّم آذربایجان

دانشکده الهیات
گروه الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد
رشته ادیان و عرفان تطبیقی

عنوان پایان نامه:

شرح احوال، آثار و افکار "پولس رسول"

استاد راهنما:

دکتر مظاهر احمد توبی

پژوهشگر:

حوریه قربانزاده

اسفند / ۱۳۸۹

تبریز / ایران

...یا هو یا من لا هو الا هو....

تقدیم به

«ولی نعمتان عالم»

«به ویژه قلب رؤوف رحمة للعالمین و روح با محبت عیسای نبی

و روح باشهامت زینب کبری(ع)»

و پدر و مادر عزیزم

و قلب سپید مادران و رحمت الهی پدران»

«خدای تعالی را در هر نعمتی حقی است؛ هر که آن را ادا کند، بر نعمتش بیفزاید و هر که در ادای آن قصور ورزد، نعمت خدا را در خطر نابودی انداخته است».

(نهج البلاغه، حکمت ۲۳۶)

با حمد و سپاس خداوند علیم و یاد درر مکنون هستی، بدین وسیله مراتب سپاس و قدردانی خود را از رهپویان راه انبیا و پیشقراولان جرگه‌ی اصیل انسانی ابراز می‌دارم. با یاد از تمامی اساتید دوران تحصیلی‌ام، به طور ویژه سپاسگزاری می‌کنم از استاد راهنمای محترم جناب دکتر مظاهر احمد توبی و استاد بزرگوار جناب دکتر سعید گراوند که خداوند را به سبب تلمذ از محضر درس این بزرگواران شاکرم؛ همچنین قدردانی می‌کنم از استاد محترم، جناب دکتر قربان علمی از اعضای هیئت علمی دانشگاه تهران و دیگر اساتید بزرگوار از جمله جناب دکتر غفاری؛ دکتر محمد مشهدی؛ دکتر منصور ایمانپور و برای این عزیزان و تمامی اساتید دلسوز در عرصه‌های مختلف از خداوند بلند-مرتبه توفیقات دو جهانی را مسئلت می‌دارم؛ و نیز از مسئولین محترم دانشگاه در بخش‌های مختلف به ویژه مسئولین محترم دانشکده و کتابخانه‌ی دانشگاه تربیت معلم آذربایجان و مسئولین محترم کتابخانه‌ی دانشگاه تهران و کتابخانه‌ی ملی تبریز که فهیمانه همکاری نمودند، نهایت تشکر و قدردانی را دارم.

همچنین قدردانی می‌کنم از پدر بزرگوارم که زمینه‌ی عشق به آموختن را فراهم آوردند و تشکر می‌کنم از مادر عزیزم که صبورانه دلگرمی‌ام دادند و خواهران و برادران مهربانم که همیشه حامی و مشوقم بودند.

و نیز سپاسگزاری می‌کنم از دوستان عزیزم خانم‌ها فرزانه باخدای رودی و جمیله پورحسن و دیگر عزیزان از جمله خانم مهندس شفیق فرد و خانم فرهنگ از مسئولین محترم تحصیلات تکمیلی که برخوردهای انسانی‌شان الگو و دلگرم کننده‌ی دانشجویان است.

حوریه قربانزاده

اسفند ۱۳۸۹

تبریز، ایران

چکیده

یکی از راهکارهای بنیادین شناخت ادیان و به تبع آن حقیقت، علم به عقاید و افکار پیشوایان دینی و سیر تحولی حیات دینی است؛ در این راستا حتی زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و جغرافیایی آن پیشوایان که تداوم‌بخش (و یا احیاناً تحول‌بخش) سیر تاریخی و فکری آن دین‌اند، مطمح نظر است. نقش اساسی پولس به ویژه از بُعد ترویج مسیحیت و عالمگیر ساختن آن، بر صاحب‌نظران مسیحیت‌شناسی غیرقابل‌انکار است. عملکرد دیگر وی ایجاد الهیاتی نوین - سوی کیفیت و اصالت مفاهیم - در حیطه‌ی مسیحیت است که آموزه‌های مسیحیت امروزی ثمره‌ی آن است؛ بر این اساس شناخت او، زمینه‌ی اشراف بر عقاید مسیحی و حتی در برخی موارد، ریشه‌یابی دقیق آنها را فراهم می‌سازد. پژوهش حاضر، شرح حال و آثار پولس را به منظور فهم بهتری از تفکر و آموزه‌هایش (عقاید) در نظر دارد.

از منابع دست اول شناخت پولس آثار وی است که متشکل از ۱۳ رساله و در برگیرنده‌ی بخش قابل ملاحظه‌ای از عهد جدید می‌باشد. این رسائل جزء قدیمی‌ترین آثار کائن و از لحاظ اصالت دارای سلسله مراتب مختلفی هستند. پولس در برخی موارد از جمله اصل اعتقاد به خدای یگانه، معاد و دعوت به اسالیب اخلاقی مانند محبت، گذشت، اخوت و ایمان، تداوم‌بخش عقاید عیسوی است، اما وی با عقایدی چون قائل شدن فرزند برای خدا، بخشیدن بُعد الوهی به عیسی مسیح (ع)، نفی لزوم شریعت و انکار اهمیت آن و سازش با حکومت‌های جور راه خود را از یهودیت و مسیحیت اولیه کاملاً جدا می‌کند و راه نجات را صرفاً ایمان در پرتو فیض الهی می‌داند؛ بر این اساس پولس رسول در برخی موارد حقیقت‌محور و در برخی موارد حقیقت‌گریز است که معیار ما در این قضاوت قول و فعل عیسوی است.

کلید واژگان:

خدا، عیسی مسیح، مسیحیت، پولس رسول، ایمان، رستگاری.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	
اهمیت موضوع	۲
بیان مسئله	۲
پیشینه‌ی پژوهش	۵
منابع پژوهش	۵
روش پژوهش	۶

فصل اول: شرح حال پولس رسول

درآمدی بر فصل اول	۸
۱-۱. پولس طرسوسی	۱۱
۱-۱-۱. عناوین	۱۱
۱-۱-۲. اوصاف ظاهری و شخصیتی	۱۱
۱-۱-۳. موقعیت دینی قبل از تجربه‌ی دمشق	۱۱
۱-۱-۴. موقعیت فرهنگی و اجتماعی	۱۲
۱-۱-۵. آزار و شکنجه‌ی مسیحیان (قبل از ایمان مسیحی)	۱۳
۱-۱-۶. نوکشی مطلق یا نسبی	۱۵
۱-۱-۷. ابلاغ پیام مسیح	۱۵
۱-۱-۷-۱. عزیمت به اورشلیم	۱۶
۱-۱-۷-۲. مأموریت پولس و برنابا	۱۷
۱-۱-۷-۳. معرفی عیسی	۱۷
۱-۱-۷-۴. پیام مسیح در اروپا	۲۲
۱-۱-۷-۴-۱. عزیمت به تسالونیک و بیریه	۲۳
۱-۱-۷-۴-۲. پولس در آتن و قرنتس و اورشلیم و انطاکیه	۲۳
۱-۱-۷-۴-۵. پولس در افسس	۲۴

۲۵ سفر یونان و اورشلیم ۶-۷-۱-۱
۲۷ دفاعیه‌ی پولس ۱-۶-۷-۱-۱
۲۸ محاکمه در دادگاه رومی ۲-۶-۷-۱-۱
۲۸ محاکمه در نزد فستوس فرماندار و اغریپاس پادشاه ۳-۶-۷-۱-۱
۳۲ سرگذشت پولس بر اساس رساله‌ی پولس رسول به فلیمون ۲-۱
۳۴ پی‌نوشت‌ها

فصل دوم: بررسی آثار پولس رسول

۴۳ ۱-۲ کتاب مقدس و بخش‌های آن
۴۴ ۲-۱-۲ انواع ادبی (مضامین کتاب مقدس)
۴۴ ۲-۲ انواع رساله‌ها در مسیحیت
۴۵ ۳-۲ زبان و سبک ادبی آثار پولس
۴۵ ۴-۲ عناوین رساله‌های پولس رسول در کائن
۴۶ ۱-۴-۲ پیش‌زمینه و فحوای کلی رساله‌های پولس
۴۸ ۲-۴-۲ دوره‌ی نگارش آثار
۴۸ ۳-۴-۲ سلسله ترتیب رساله‌ها و نامگذاری
۴۸ ۴-۴-۲ تاریخ نگارش و میزان اصالت رسائل
۴۹ ۵-۴-۲ جایگاه رساله‌های پولس از منظر تاریخ
۵۰ ۶-۴-۲ هماهنگی رسالات با آثار دیگر کائن و عهد عتیق
۵۱ ۵-۲ کتب یا رسالات جعلی عهد جدید و سهم پولس در آن
۵۲ ۶-۲ نقد آثار
۵۲ ۷-۲ رساله‌ی اول پولس رسول به تسالونیکیان
۵۶ ۸-۲ رساله‌ی دوم پولس رسول به تسالونیکیان
۵۸ ۹-۲ رساله‌ی پولس رسول به غلاطیان
۶۱ ۱۰-۲ رساله‌ی اول پولس رسول به قرنتیان
۶۵ ۱۱-۲ رساله‌ی دوم پولس رسول به قرنتیان
۶۷ ۱۲-۲ رساله‌ی پولس رسول به رومیان

۷۰ رساله‌ی پولس رسول به کولسیان	۱۳-۲
۷۲ رساله‌ی پولس رسول به افسسیان	۱۴-۲
۷۶ رساله‌ی پولس رسول به فیلیپیان	۱۵-۲
۷۸ رساله‌ی پولس رسول به فلیمون	۱۶-۲
۷۹ رساله‌های اسقفی (پاستورال، شبانی)	۱۷-۲
۸۰ رساله‌ی اول پولس رسول به تیموتاؤس	۱-۱۷-۲
۸۴ رساله‌ی پولس رسول به تیتس	۲-۱۷-۲
۸۵ رساله‌ی دوم پولس رسول به تیموتاؤس	۳-۱۷-۲
۸۸ پی‌نوشت‌ها	

فصل سوم: بررسی افکار پولس رسول

۹۴ درآمدی بر فصل سوم	۱-۳
۹۴ اعصار اولیه‌ی مسیحیت	۱-۱-۳
۹۶ دورنمای الهیات پولسی	۳-۱-۲
۹۸ خداشناسی	۲-۳
۹۸ خدای پدر	۱-۲-۳
۹۸ وحدانیت خدا	۱-۱-۲-۳
۹۹ پس‌زمینه‌ی خداشناسی پولسی (یهودی یا یونانی؟)	۲-۱-۲-۳
۹۹ صفات خدای یگانه	۳-۱-۲-۳
۱۰۳ رؤیت خداوند	۴-۱-۲-۳
۱۰۳ براهین معرفت به خداوند	۵-۱-۲-۳
۱۰۵ عیسی مسیح (ابن)	۲-۲-۳
۱۰۵ زمینه‌ی اعتقادی در باب مسیح	۱-۲-۲-۳
۱۰۶ کودکی عیسی در عهد جدید	۲-۲-۲-۳
۱۰۶ دیدگاه معرفتی عیسی در عهد جدید	۳-۲-۲-۳
۱۰۷ عیسی در اناجیل هم دید	۱-۳-۲-۲-۳
۱۰۷ عیسی قربانی ابنای بشر	۴-۲-۲-۳
۱۰۸ عیسی منجی خاص یا عام	۵-۲-۲-۳

- ۱۱۰ ۳-۲-۶. رستاخیز عیسی
- ۱۱۱ ۳-۲-۷. چهره‌ی عیسی در اعمال رسولان
- ۱۱۱ ۳-۲-۸. عیسی، خدا یا بشر
- ۱۱۳ ۳-۲-۹. مسیح کلمه‌ی خدا
- ۱۱۴ ۳-۲-۱۰. عیسی وحی خدا
- ۱۱۴ ۳-۲-۱۱. تجسد مسیح (کلمه‌ی تجسد)
- ۱۱۵ ۳-۲-۱۲. القاب اسنادی عیسی(ع)
- ۱۱۸ ۳-۲-۱۳. تشبّه به مسیح (رسالت مؤمنان در قبال مسیح)
- ۱۱۸ ۳-۲-۱۴. آثار پولس دال بر وجود عیسی تاریخی از دیدگاه آیندگان
- ۱۱۹ ۳-۲-۱۵. مسیح‌شناسی اسلامی
- ۱۱۹ ۳-۲-۳. روح القدس
- ۱۲۰ ۳-۲-۱. روح القدس، روح خدا
- ۱۲۰ ۳-۲-۲. روح القدس، روح مسیح
- ۱۲۰ ۳-۲-۳. موضع روح القدس در قبال اب و ابن
- ۱۲۱ ۳-۲-۴. کارکردهای روح القدس
- ۱۲۲ ۳-۲-۴. تثلیث
- ۱۲۶ ۳-۳. انسان‌شناسی
- ۱۲۶ ۳-۳-۱. انسان قبل و پس از هبوط
- ۱۲۶ ۳-۳-۱. انسان آینه‌ی تمام‌نمای خداوند (قبل از هبوط)
- ۱۲۷ ۳-۳-۱-۱. شباهت با خدا در عهد عتیق
- ۱۲۸ ۳-۳-۲. انسان پس از هبوط و ارتباط آن با گناه
- ۱۲۹ ۳-۳-۳. انسان‌شناسی (انتروپولوژی) یونانی در عصر مسیحیت اولیه
- ۱۳۰ ۳-۳-۴. رویکرد پولس به ذات بشری
- ۱۳۰ ۳-۳-۵. عصیان آگاهانه در جهان مادی
- ۱۳۱ ۳-۳-۶. بهای وجودی انسان
- ۱۳۱ ۳-۳-۷. توجه به تفاوت‌های فردی
- ۱۳۲ ۳-۳-۲. گناه
- ۱۳۴ ۳-۳-۱. آثار ملموس گناه اولیه
- ۱۳۵ ۳-۳-۲. گناه اولیه‌ی انسان‌های قبل از رستاخیز عیسی

- ۱۳۵ ۳-۲-۳-۳. آیا معنی اعتقاد به معصیت جبلی، جواز انجام منکرات است؟
- ۱۳۵ ۳-۲-۳-۳. دامنه و مصادیق گناه.....
- ۱۳۶ ۳-۲-۳-۳. ندای وجدان.....
- ۱۳۶ ۳-۳-۳. درآمدی بر مسئله‌ی نجات.....
- ۱۳۸ ۳-۳-۳-۱. واژه‌شناسی نجات.....
- ۱۳۸ ۳-۳-۳-۲. مفهوم اصطلاحی نجات.....
- ۱۳۸ ۳-۳-۳-۳. بسترسازی نجات (لزوم کفاره).....
- ۱۳۹ ۳-۳-۳-۵. ایمان.....
- ۱۳۹ ۳-۳-۳-۵-۱. آثار ایمان.....
- ۱۴۰ ۳-۳-۳-۵-۱-۱. عادل‌شمردگی با ایمان.....
- ۱۴۱ ۳-۳-۳-۵-۲. معجزه‌ی ایمان.....
- ۱۴۲ ۳-۳-۳-۵-۳. تقابل ایمان و رؤیت.....
- ۱۴۳ ۳-۳-۳-۵-۴. ارتباط ایمان و عمل.....
- ۱۴۳ ۳-۳-۳-۶. جبر در نجات یا اختیار.....
- ۱۴۵ ۳-۳-۳-۷. تبدیل نهاد بشری.....
- ۱۴۵ ۳-۳-۳-۸. فیض.....
- ۱۴۶ ۳-۳-۳-۹. شریعت.....
- ۱۴۶ ۳-۳-۳-۹-۱. واژه و اصطلاح شناسی.....
- ۱۴۶ ۳-۳-۳-۹-۲. موضع مسیحیت اولیه‌ی اصیل در قبال شریعت.....
- ۱۴۷ ۳-۳-۳-۹-۳. نظر کوستر در مورد یهودی - مسیحیان در باب شریعت.....
- ۱۴۷ ۳-۳-۳-۹-۴. شریعت و حیظه‌ی آن در آثار پولس.....
- ۱۴۸ ۳-۳-۳-۹-۴-۱. رویکرد پولس به شریعت پس از تجربه‌ی دمشق.....
- ۱۴۹ ۳-۳-۳-۹-۴-۲. رهایی از شریعت.....
- ۱۴۹ ۳-۳-۳-۹-۴-۳. شریعت عامل آگاهی از گناهان.....
- ۱۵۰ ۳-۳-۳-۹-۴-۴. شریعت عامل قانون‌شکنی و خشم خدا.....
- ۱۵۱ ۳-۳-۳-۹-۴-۵. درجه اعتبار و جایگاه خود شریعت.....
- ۱۵۱ ۳-۳-۳-۹-۴-۶. تحلیل کلی فلسفه‌ی عقاید پولس در باب شریعت.....
- ۱۵۳ ۳-۳-۳-۹-۴-۸. حجیت شریعت از منظر روانشناختی.....
- ۱۵۳ ۳-۳-۳-۱۰. اهم آداب دینی.....

۱۵۳ ۳-۳-۱۰-۱. غسل تعمید
۱۵۵ ۳-۳-۱۰-۲. عشاء ربانی
۱۵۵ ۳-۳-۴. اهم مفاهيم اخلاقی
۱۵۵ ۳-۳-۴-۱. محبت
۱۵۷ ۳-۳-۴-۲. صدق
۱۵۸ ۳-۳-۴-۳. آداب معاشرت با مسیحیان دیگر
۱۵۸ ۳-۳-۴-۴. دعا
۱۵۸ ۳-۳-۵. زهد و عرفان
۱۵۹ ۳-۳-۵-۱. رگه‌های سنت عرفانی
۱۵۹ ۳-۳-۵-۲. جریان های عرفانی
۱۶۰ ۳-۳-۵-۳. شواهد عرفانی
۱۶۱ ۳-۳-۵-۴. زهد
۱۶۵ ۳-۴-۴. جهان‌شناسی
۱۶۵ ۳-۴-۱. مبدأ عالم
۱۶۵ ۳-۴-۲. وجود واسطه در خلقت خداوند
۱۶۵ ۳-۴-۲-۱. عیسی واسطه ی خلقت
۱۶۶ ۳-۴-۳. هدف خلقت هستی
۱۶۶ ۳-۴-۴. جهان مادی
۱۶۶ ۳-۴-۴-۱. کیفیت تکوینی
۱۶۷ ۳-۴-۴-۲. کیفیت ارزشی جهان ماده
۱۶۷ ۳-۴-۴-۳. طبیعت الهی، آیت حیات مجدد
۱۶۸ ۳-۴-۴-۴. آخرالزمان از نقطه نظر پولس
۱۶۸ ۳-۴-۵. کلیت ملکوت
۱۶۸ ۳-۴-۶. فرجام جهان
۱۶۹ ۳-۴-۶-۱. علایم پایان جهان
۱۶۹ ۳-۴-۶-۲. زمان بازگشت مسیح
۱۷۰ ۳-۴-۶-۲-۱. رجعت از زبان عیسی
۱۷۰ ۳-۴-۷. رستاخیز مردگان
۱۷۳ ۳-۴-۸. جایگاه مرگ

- ۱۷۴ ۹-۴-۳ حیات مجدد
- ۱۷۵ ۱-۹-۴-۳ اقامه ی براهین برای اثبات وجود قیامت
- ۱۷۵ ۲-۹-۴-۳ شرایط بدن پس از زنده شدن دوباره
- ۱۷۵ ۱-۲-۹-۴-۳ بررسی کیفی
- ۱۷۶ ۲-۲-۹-۴-۳ معاد جسمانی یا روحانی؟
- ۱۷۶ ۳-۲-۹-۴-۳ تحول در شناخت
- ۱۷۷ ۴-۲-۹-۴-۳ غلبه بر مرگ
- ۱۷۷ ۳-۹-۴-۳ نفخ صور
- ۱۷۷ ۵-۳ دیگر موضوعات
- ۱۷۷ ۱-۵-۳ کلیسا
- ۱۸۱ ۲-۵-۳ حکومت
- ۱۸۴ ۳-۵-۳ پولس شناسی از منظر رویکردش به حواریون
- ۱۸۴ ۱-۳-۵-۳ پطرس در مسیحیت
- ۱۸۵ ۲-۳-۵-۳ خصوصیات و شرایط حواریون
- ۱۸۶ ۳-۳-۵-۳ اثبات حقانیت حواریون با منابع اسلامی
- ۱۸۷ ۴-۳-۵-۳ پولس از دید نیچه
- ۱۸۸ ۴-۵-۳ تأثیر و تأثرات (تأثیر پذیری‌ها)
- ۱۸۸ ۱-۴-۵-۳ تأثیرپذیری پولس از اسنیان
- ۱۸۸ ۲-۴-۵-۳ تأثیر پولس بر انجیل یوحنا
- ۱۸۸ ۳-۴-۵-۳ تأثیر پولس بر لوتر
- ۱۸۹ ۴-۴-۵-۳ تأثیر پولس بر مرقیون
- ۱۸۹ ۴-۴-۵-۳ تأثیر پولس بر جان وزلی
- ۱۸۹ ۶-۴-۵-۳ تأثیر پولس بر مانی
- ۱۹۰ ۵-۵-۳ تأثیر پولس بر عالم اسلام
- ۱۹۰ ۱-۵-۵-۳ تأثیر پولس بر ابو حامد غزالی
- ۱۹۰ ۲-۵-۵-۳ مشابهت‌های بین برخی عقاید پولس و متصوفه‌ی اسلامی
- ۱۹۲ پی‌نوشت‌ها
- ۲۰۵ نتیجه و خلاصه‌ی بحث

۲۰۸ واژه نامه انگلیسی - فارسی

کتابنامه

۲۱۵ منابع فارسی و عربی

۲۲۱ منابع انگلیسی

.....ABSTRACT

مقدمه

شناخت شخصیتی همچون پولس به اعتقاد برخی به عنوان مؤسس دوم مسیحیت یا موجد الهیات متأخر مسیحی و بررسی بن‌مایه‌ی عقیدتی او زمینه‌ساز آگاهی از اعتقادات میلیون‌ها انسان بر روی این کره‌ی خاکی است و تحلیل عقاید وی، روشنگر بسیاری از حقایق در باب مسیحیت کنونی است.

حقیقت همواره به صورت سیر واحد متوالی با تجلیات مختلف و در ورای الفاظ متنوع و گاه متناقض مستور است و گاه با ابداعات، نظریه‌پردازیهای افراطی یا تفریطی در معرض خطر تشویش قرار دارد؛ لذا بر ماست که در مقام یک فرد انسانی بنابر جایگاه و توان و ظرفیت خود در انکشاف هر چه بیشتر آن کمر همّت ببندیم و به ندای فطری حقیقت‌جویی که از اساسی‌ترین ودیعه‌های الهی در وجود بشری است، پاسخ قاطع و کامل بدهیم؛ لکن همواره باید جانب احتیاط، در نظریه‌پردازی‌ها و قضاوت‌ها نگاه داشته شود و تا جای ممکن قضاوت نشود و بهترین داوران خداست. این بحث در ابعاد مختلف می‌تواند مطرح شود؛ اما در حیطه‌ی اعتقادی و فرهنگی بیشتر نمود می‌یابد؛ از سوی دیگر برخی از دین‌شناسان به کارگیری عنوان «دین» به جای واژه‌ی «ادیان» را بلامانع تشخیص داده‌اند؛ به این مناسبت آشنایی با ادیان توحیدی ادوار پیشین از جمله یهودیت و مسیحیت آشنایی با روند تحوّل دین الهی بر اساس مقتضیات زمانی و مکانی است. مسلماً اگر احکام پیچیده‌ی یهودیت در عصر حضرت ابراهیم (ع) به مردم ارائه می‌شد، ظرفیت بشری آن زمان آن را بر نمی‌تافت؛ بنابراین آشنایی با مسیحیت و تحولات و شخصیت‌های تأثیرگذار آن آشنایی با دین واحد الهی در برهه‌ی خاصی از زمان است؛ اما بر اساس اختلاف‌نظرهایی که در آن دین وجود دارد، باید دید جانب حقیقت کدام است؛ زیرا بدیهی است که دو نقیض نمی‌تواند حقیقت باشد.

اهمیت موضوع:

پولس در تحوّل مسیحیت اولیه نقش برجسته‌ای دارد. آثار پولس، بخشی از آثار کانن مسیحی را تشکیل می‌دهند. این آثار از دو جنبه حائز اهمیت‌اند؛ اول اینکه بنابر پژوهش‌های انجام شده، از قدیم‌ترین آثار کانن (در کنار رساله‌ی یعقوب) محسوب می‌شوند؛ از سوی دیگر این آثار بخش قابل توجهی از عهد جدید را تشکیل داده و در به وجود آمدن مبادی الهیاتی نوین، نقش به‌سزایی داشته‌اند. در مجموع، الهیات نوین مسیحی که امروزه کاربرد دارد، منبعث از آثار و به عبارت بهتر عقاید اوست؛ بنابراین می‌توان گفت، مسیحیتی که ابقا شد، از زبان پولس است نه از زبان عیسی و حواریون. با توجه به اینکه حواریون عیسی مردمانی پاک، ساده‌دل و از طبقات عادی اجتماع بودند که معمولاً نوشتن برای آنها میسر نبود، عقاید آنها مکتوب نشد و علم (به صورت کامل) هم نمی‌ماند مگر با نوشتن. عقایدی که نوشته نشوند، به راحتی می‌توانند در معرض اضمحلال یا تحریف قرار گیرند.

علاوه بر موارد مذکور، پولس مبلغ مسیحی است که مسیحیت را حتی در مناطق اطراف جامعه‌ی خود گسترش داد؛ از جمله سراسر آسیای صغیر و در امتداد دریای اژه و... او با مسافرت‌های دوره‌ای مختلف باعث بسط و گسترش مسیحیت شد؛ حال آنکه حضرت عیسی (ع) و حواریونش بیشتر در منطقه‌ی خود وعظ می‌نمودند. جدای از کیفیت یا اصالت تبلیغی پولس، کمیت و اثربخشی اقدامات او قابل توجه است که صرف‌نظر از انگیزه‌های او، حاصل ذکاوت و موقعیت‌های مناسب اجتماعی‌اش است. مسیحیت ابتدا در بین یهود رواج داشت. از نقش‌های مهم او در مسیحیت این است که مسیحیت را در میان غیریهودیان نیز رواج داد؛ این امر با پذیرش عدم تقیّد به شریعت (برخلاف پیامبر اسلام (ص) که این امر را نپذیرفتند) تسهیل شد.

بیان مسئله:

لازمه‌ی شناخت ادیان، شناخت شخصیت‌های برجسته‌ی آن، خاصه در اعصار اولیه‌ی شکل‌گیری و ترویج آن دین است و لازمه‌ی شناخت افراد، آگاهی از افکار آنان است و از ابزار شناخت افکار، آثار موجود است. شناخت کامل افکار نیز با توجه به زمینه‌های مختلف شکل‌گیری آن اعم از زمینه‌های پیشین دینی، فکری، فرهنگی، اجتماعی و... حاصل می‌گردد. این سه مورد در کنار هم دورنمایی از شخصیت آن فرد را ترسیم می‌کنند که بر اساس جایگاه آن فرد در دین، اهمیت آن متفاوت خواهد بود. این پژوهش با تکیه بر مستندات حتی الامکان اصیل و تحلیل نگارنده بر اساس قرائن موجود در آثار در سه فصل با زیربخش‌های مرتبط با آن تدوین گردیده است که هر بخش به تناسب ضرورت، تدوین و تحلیل شده است.

در بخش احوال که بیشتر جنبه‌ی توصیفی دارد، شرح حال پولس رسول با نظر به پیش‌زمینه‌های فکری و تربیتی او مورد بررسی قرار می‌گیرد که با مسائلی از قبیل زبان، سطح علمی و نوع نگرش دینی، نوع مصاحبت‌ها و برخوردها و سفرهای تبشیری با نظر به جزئیات و فرجام آن‌ها مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

فصل دوم، مختص بررسی آثار است که پس از بررسی برخی مباحث مقدماتی، هر یک از آثار به طور مجزاً بررسی شده و درجه اصالت آنها و مباحث مطرح شده در آنها طرح می‌گردد. برخی از آثار از قبیل رساله به رومیان، اول و دوم قرن‌تیان و... دارای اصالت بیشتری نسبت به بقیه‌ی آثار هستند؛ برخلاف رساله‌های شبانی (اول و دوم تیموتائوس و رساله به تیطوس) که استناد آنها به پولس محل تردید است.

بخش سوم که از لحاظ کم و کیف مطلب، دارای اهمیت بیشتری است، دارای چند بخش است: پس از بخش مقدماتی، بخشی دیگر شامل مطالب اساسی از قبیل رویکرد پولس به خدا، عیسی مسیح، روح‌القدس و تثلیث است. در بخش بعدی (انسان‌شناسی) نیز مفاهیمی از قبیل موقعیت انسان پیش از گناه اولیه و پس از آن، نجات و ابزار آن از قبیل ایمان و شریعت و... بررسی می‌گردند و در ادامه، جهان‌شناسی پولسی موضوع مورد بحث است.

علاوه بر مطالب مذکور، مباحثی از قبیل حکومت و کلیسا و... نیز در ادامه‌ی مطالب مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند.

در مبحث خداشناسی پولسی، شواهد و قراین حاکی از آن است که پولس صریحاً اعتقاد خود را به خدای یگانه اعلام می‌دارد. او در واقع قائل به توحید ذاتی است؛ اما معتقد به توحید افعالی نمی‌باشد. این ادعا بر این اساس است که وی خلقت جهان را به عیسی مسیح نسبت می‌دهد نه خدای یکتا. دلیل دیگر بر این ادعا، اسناد قضاوت به عیسی مسیح در کنار خداوند است. تناقضی اساسی در سخنان پولس به چشم می‌خورد و آن این است که در یک مورد اظهار می‌کند: خداوند جسم شد و در موضعی دیگر، عیسی مسیح را «پسر خدا» می‌خواند. سؤال این است که بالاخره عیسی با این اوصاف خود خداست یا پسر خدا؟!

وی اوصافی از قبیل علم، قدرت، حکمت و قهر و... را به خداوند نسبت داده و اراده‌ی او را محیط بر جهان، حتی محیط بر عیسی مسیح می‌داند.

پولس، عیسی را بدون توجه خاص به جنبه‌ی تاریخی‌اش، فرزند خدا و مستفیض از الوهیت می‌خواند. برخی از محققان معتقدند: عنوان «خدا» که برای عیسی مسیح به کار رفته است، در معنای «سرور» و «مولا» کاربرد دارد و مفهومی که از آن متبادر می‌شود، خدای یکتا نیست. او عامل فعال

خداوند در جهان در امر خلقت و نجات و داوری است. او به شکل یک انسان متجسد شد تا جایی که در جهت نجات بشر به سان یک گناهکار مصلوب گشت و پس از سه روز دوباره بنابر شواهد عده‌ای زنده شد تا اسوه‌ی نجات مسیحیان - با ابزار ایمان و با استعانت روح‌القدس - و با روش رمزی تعمید باشد. در مراسم عشاء ربّانی نیز مؤمنان مسیحی به نوعی نمادگونه، با عیسی مسیح متحد می‌گردند. پولس او را منجی تحقق‌بخش اراده‌ی نجات خدا و پاک از گناه و واسطه‌ی فیض می‌داند. از دید وی عیسی حتی واسطه‌ی شکرگزاری ایمانداران مسیحی است.

روح‌القدس نیز در حیات مسیحی حضور فعال دارد؛ تا جایی که روح ایماندار مسیحی مملو از تأثیر حضور او می‌شود و حتی در انجام مراسم دینی از قبیل تعمید به مسیحیان یاری رسانده و آنها را به سوی خدا هدایت می‌نماید. عطایای روح‌القدس به اشکال مختلف شامل حال آنها شده و حتی این روح به عیسی نیز در امر اعلان ملکوت خدا یاری خواهد رساند. پولس حتی دعای از جانب بشر را نیز به او نسبت می‌دهد.

در مبحث انسان‌شناسی، آدم که آئینه‌ی تمام‌نمای خداوند است در اثر گناه هبوط کرد و نوع بشر گرفتار عواقب آن شد؛ بنابراین رویکرد پولس به ذات بشری کاملاً بدبینانه است و طریق وصول او به سعادت تنها از طریق ایمان به عیسی مسیح حاصل می‌گردد. تنها در آن صورت است که ماهیت وجودی بشری تغییر یافته و جاودانه می‌شود. پولس در مجاورت ایمان، عامل اساسی نجات را فیض خداوند معرفی می‌کند؛ برخلاف مسیحیت اصیل و بسیاری از ادیان که عمل به احکام شرعی را لازمه‌ی نجات تلقی می‌کنند، رویکرد پولس به شریعت، در اکثر موارد (کارکرد ...) منفی به نظر می‌رسد. وی با عناوین و راهکارهای مختلف به آن می‌تازد. او گاهی آن را مختص گناهکاران و رانده-شدگان معرفی می‌کند و گاه زمان کارآیی آن را به اتمام رسیده می‌خواند. گاهی نیز ظرفیت بشر برای عمل بدان را اندک ارزیابی کرده و حتی شریعت، عامل آگاهی از گناه و خشم خدا معرفی شده؛ حال آنکه عیسای مسیح (ع) خود به وضوح به حمایت از تورات اقدام کرده است و مخالفت عیسی (ع) با شریعت‌گرایی بی‌محتوا است (تقشّر یا ظاهرگرایی)، نه شریعت به معنای قوانین مدوّن الهی برای نجات. هر چند پولس به شریعت و کارکرد آن به شدت می‌تازد، اما در برخی موارد، ایمانداران مسیحی را به اموری دعوت می‌کند که به شریعت می‌مانند؛ از قبیل احترام به والدین، حفظ حقوق دیگران، دوری از منکرات و... به نظر می‌رسد، در دو مورد رد پای افکار عرفانی در عقاید پولس به وضوح دیده می‌شود. مورد اول در بحث نجات، که عیسی نیز مانند خدا در برخی اساطیر و ادیان قدیم خود را فدا می‌کند تا نویدبخش حیات نو برای معتقدانش باشد. مورد دوم در دیدگاه هستی

را محیط با نیروهای شر قلمداد کرده که نیازمند منجی است. به نظر می‌رسد نفی شریعت برای نجات هم مرتبط با دیدگاه‌های عرفانی باشد.

در مجموع، تفاوت منش و رویکردهای پولس با عیسی و حواریون جای بسی تأمل است. نمونه‌ی بارز این اختلاف در مواجهه‌ی او با پطرس است. پطرس از حواریون مطرح عیسی مسیح بود که به جانشینی او و حقانیتش شهادت داده بود؛ بنابراین طریق او می‌تواند به عنوان طریق حق به هنگام بحران و سردرگمی عقیدتی مطرح شود.

از اصولی که به نظر می‌رسد در عقاید پولس نسبت به عقاید عیسوی وفادار مانده است، نفی قشری‌گری (ظاهرگرایی) و دعوت به خُلق نیک مسیحی و محبت است؛ اما در موارد دیگر از قبیل مسیح‌شناسی و نگرش به شریعت و نگرش به حکومت‌ها و... تفاوت‌های اساسی دیده می‌شود، بدین- ترتیب که در مورد مسیح‌شناسی، عیسی (ع) خود را حتی در مفهوم «مولا و سرور»، خدا نامید. او همواره در مقابل خداوند به بندگی و عبودیت و التجا می‌پرداخت. در باب حکومت رویکردش با حضرت عیسی کاملاً متفاوت به نظر می‌رسد.

پیشینه‌ی پژوهش:

تا حدی که نگارنده اطلاع دارد، به زبان فارسی پژوهشی که بیانگر آراء و احوال و افکار پولس باشد، در اجتماع علمی ایران موجود نبود. در ارتباط با این رساله کتابی در زمینه‌ی صرفاً شرح حال پولس با عنوان «سرگذشت پولس رسول» از منبعی خارجی ترجمه شده است و فردی به نام «جیمز دون» نیز کتابی در باب الهیات پولس به زبان انگلیسی نگاشته است.

در مورد پولس مقالاتی در دایرة المعارف‌های الیاده، الهیات مسیحی، دین و اخلاقیات و جودائیکا آمده است. مقاله‌ای نیز تحت عنوان «پولس رسول» توسط «محمد ایلخانی» نگاشته شده است؛ پایان‌نامه‌ای هم تحت عنوان «بررسی افکار پولس رسول در ارتباط با سنن و عقاید یهودی» توسط «فاطمه قدمی» در دانشگاه آزاد تهران نگاشته شده است. در کتاب «آموزه‌ی نجات...» و نیز «پایان‌نامه‌ی «زهد در عرفان مسیحیت و اسلام» و... نیز مباحثی در مورد او مطرح شده است.

منابع پژوهش:

منابع مورد استفاده به ترتیب اولویت محتوایی به ترتیب ذیل دسته بندی می‌شوند.
منابع اصلی سیزده رساله‌ی پولس هستند. این منابع به دلیل اسناد به او از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند؛ البته منابع مذکور از اصالت یکسانی برخوردار نیستند.

منبع بعدی «اعمال رسولان» اثر «لوقای طیب» دوست و همکار پولس است که وی در برخی از مسافرتها در معیت وی به سر می‌برد.

دسته‌ی سوم، منابع داخلی و خارجی از قبیل آثار نویسندگانی چون ویل دورانت و... است. منابع دیگر، منابعی که به طور غیرمستقیم از آنها بهره برده شده است که برای تبیین مباحث ضرورت داشتند.

روش پژوهش:

روش پژوهش در بیشتر رشته‌های علوم انسانی، خاصه حیطه‌ی دین‌شناسی البته در حد پایان-نامه‌نویسی معمولاً کتابخانه‌ای است که با جمع‌بندی حداقل امکان تمامی منابع موجود به روش فیش‌برداری و مطالعه و بررسی و مقایسه و تحلیل آنها و در نهایت، پس از رسیدن به نتیجه‌ی خاص مطالب بنابر ارتباط آنها با چینی که لازمه‌ی آن است، نگاشته شد.

در هر یک از مباحث سعی بر آن بوده است درجه‌ی اصالت آنها مطمح نظر باشد و در برخی از بخشها بنا بر ضرورت، نقدهایی نگاشته شده است.

در برخی موارد نیز جهت تنویر بحث از امثال یا مباحثی از ادیان دیگر خاصه اسلام بهره برده شده است.

خداوند منان را شاکریم که فرصتی داد تا با استعانت از اساتید بزرگوار مطالعاتی درحیطه‌ی دین‌شناسی انجام گیرد. امید است بشریت به کل حقایق ناب نایل آید.

فصل اول

شرح احوال پولس رسول

درآمدی بر فصل اول

با توجه به اینکه شاکله‌ی اصلی شخصیت انسانی را تفکر او تشکیل می‌دهد، لذا بررسی عقاید و تاریخ ادیان در جهت کشف حقایق و بهره‌گیری از تجارب از اهم امور است؛ لکن جهت تصور روشن‌تر و درک کامل‌تر مسائل بررسی ویژگیهای شخصیتی و تاریخ زندگی افراد از لحاظ گاه‌شماری و موقعیت فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و جغرافیایی در شناخت فرد مد نظر تا حدود زیادی می‌تواند راهگشا باشد و از بررسی چنین حوادث و عوامل مختلفی می‌توان به نتایج تعیین‌کننده‌ای دست یافت.

از طرز برخوردها و شیوه‌ی رفتارها و در کل، بررسی احوال افراد، عقاید آنها مکشوف می‌گردد. چه بسا صرف اقوال، گویای تمام حقیقت در باب یک شخصیت نباشد بلکه اعمال و طرز معیشت آنها، مکمل و گویای آن حقیقت باشد.

مطلب دیگری که شایان ذکر است، منبع اصیل آشنایی با شرح حال "پولس رسول" است که در وهله‌ی نخست عبارت است از رساله‌های اصیل پولس که بعد از او نیز دستخوش تغییر نبوده است.

پس از این منابع، از جمله منابع قابل توجه دیگر، می‌توان به «اعمال رسولان» اثر لوقای طیب از دوستان نزدیک پولس اشاره کرد؛ هر چند که به نظر برخی محققان نظر به اینکه نویسنده‌ی این کتاب (لوقای طیب)، همراه و همگام پولس بود، تصویری که از او به واسطه‌ی لوقای طیب ارائه می‌شود، تصویری محتاطانه و محافظه‌کارانه است و نیاز به ساختارشکنی دارد، اما باید گفت: از آنجایی که وی همراه و همگام پولس بوده و حداقل دو سال در فلسطین اقامت داشت، لذا در این مدت می‌توانسته اطلاعاتی در باب تاریخ اولیه‌ی کلیسا کسب نماید.